

Loppuviitteitä Bartleby -kirjallisiin alaviitteisiin | Maailmankirjat

Kristian Blomberg (loppuviitteet): **Enrique Vila-Matas** *Bartleby ja kumppanit* (2007) Basam Books, suom. Anu Partanen

- 1) Pientä huomiotaakin saaneen Enrique Vila-Matasin *Bartleby ja kumppanit* esittäytyy uudentyypisenä kirjallisena muotona, alaviitteinä. Niissä kirjoittaja pyrkii tarkastelemaan erilaisia kirjallisuuteen ja sen historiaan liittyviä negaatioita, kuten mistä kirjallisuuteen syntyy tekijöitä ja teoksia riivaava epävarmuus tai keskeneräisyyden vaikutelma. Vila-Matas pitää näitä oman aikamme merkittävimpänä lisänä kirjallisuuden aiempaan traditioon.
- 2) Yksi negaation mielenkiintoisimmista alueista on vastauksetta jäänyt arvoitus: miksi joku lopettaa kirjoittamisen? Kyse ei ole siitä että harrastelija vaihtaa harrastusta yllättävien vaikeuksien kuten kustantajien kielteisen palautteen vuoksi. Vila-Matasia kiinnostaa myös kirjallisuustieteilijöitä, esteetikkoja ja filosofiä askarruttaneet merkittävien kirjailijoiden vaikenemiset. Miksi esimerkiksi Arthur Rimbaud, yksi suurimmista runoilijoista, lopetti kirjoittamisen ja vaelsi pois eurooppalaisen tradition kartalta seikkailemaan Pohjois-Afrikkaan.

Juuri Rimbaud'n kohdalla arvoitus tuntuu läpäisemättömältä, sillä hänelle kirjoitus liittyi salonkien hyväksynnän sijaan niin vahvasti siihen miltä elämä tuntuu. Se tähtäsi tylsän maailman muuttamiseen edes jossain määrin asuttavaksi, suusta kuuluvan haukotuksen muuntamiseksi elävää kieltä ja kuvia tulviviksi aleksandriineiksi ja proosarunoiksi. Jos ja kun kirjoitus ja elämä samaistuvat näin vahvasti toisiinsa, kysymys lopettamisesta ei tyhjene senkaltaisiin muotoiluihin kuin "nykyisin minulla ei ole enää aikaa", "sain työtä" tai "kirjoittamisen sijaan *ilmaisen itseäni* tekemällä *sitä ja tätä*". Vastauksia on etsittävä muualta.

- 3) Vila-Matasin luomat alaviitteet ovat lupaavalta tuntuva ratkaisu, sillä ne mahdollistavat asiasta jotain kiinnostavaa sanoneiden ja omien pohdintojen lomittamisen aihetta kunnioittavalla tavalla: aihetta ei ole pakko sulkea ehdottomiin väittämiin.
- 4) Jo muutaman alaviitteen luettuaan huomaa, ettei Vila-Matasin suhde negaatioon ole kuin kirkas oivallus, jota hän ei kykene pitämään hallussaan. Alaviitteiden proosa etenee kerronnan logiikalla, joka sumuttaa sekä lukijan että omat teemansa pois negaatioihin liittyvien kysymysten liian vaateliailta ja arvaamattomasti liikahtelevilta liepeiltä.

Todellisten alaviitteiden sijaan, siis että kirjoittamattomuuden arvoituksia lähestyttäisiin arvoituksina, pitäen avoimena niihin jännittyviä kysymyksiä, Vila-Matasia ohjaa halu selittää ja ratkaista ne. Hän tekee sen tavalla, joka on huimassa ristiriidassa esimerkiksi Maurice

Blanchot'n ja Paul Valéry'n kaltaisten kirjoittajien kanssa. He lähenevät negaatioita ainoalla mahdollisella tavalla: niitä koskevia mielteitä pakottamatta. (Tämä ei estä Vila-Matasia yksinkertaistamasta näiden kirjoituksia ja kytkemästä niitä omien selitystensä osaksi.)

Vila-Matas etenee nopeasti ja aiheen hienovaraisuutta kunnioittamatta. Hän rinnastaa. Ja rinnastaa uudelleen. Ja rinnastusten myötä saamme "ikään kuin" kiinni siitä miksi joku on tehnyt tai jättänyt tekemättä jotain. Tosin jatkuvasti sillä hinnalla, että kysymyksen kohteena oleva kirjailija tai ilmiö samaistetaan henkilöön joka ei ole olemassa (Bartleby), ei ole kirjailija (Bartleby, Duchamp, Sokrates) tai joka ei ole lakannut kirjoittamasta, ainoastaan pitänyt taukoa (Felipe Arnau).

Näin Vila-Matas ei pohdi enää esimerkiksi Rimbaud'n päätöstä lopettaa, vaan on silmäkääntänyt lukemisemme kohteeksi alkuperäisen lähtökohdan peittävän kuvion. Meillä oli miltei subliimin tavoin lumoava reikä, negaatio, jonka reunoja eikä liioin syvyyttä tunneta. Ei tunneta nytkään. Vila-Matas ei uskaltaudu sen läheisyyteen vaan muodostaa epävarmuudelta suojelevan pinnan sen eteen: arvoituksen tilalle on tullut väitelauseiden ja tarinankerronnan kaikki omalle paikalleen asettava logiikka. *Tämä johtuu siitä että. Tämä on samanlainen kuin.* Samalla alaviitteet ovat muuttuneet tavalliseksi suorasanaiseksi, johon kirjoittaja myös tuo itseään yhä enenevässä määrin mukaan esimerkiksi rakkauselämänsä kuvausten myötä. Projekti on menetetty.

- 5) Missä Vila-Matas ei muista kunnioittaa toisiin kirjailijoihin liittyvää mysteeriä, isoaa hän omaan kirjalliseen nimeensä samaistettavaa luovuuden ja syvällisyyden haunnon. *Tiedätkö sen Vila-Matasin, hän se vasta on jotain.* Vai mitä muuta voi ajatella siitä, että kertoja ainakin puolentusinaa kertaa korostaa omaa kirjallista keksintöään ("nämä alaviitteeni").
- 6) Alun närkästyksen jälkeen ei teokselta enää odota samalla tavalla suurta kuin vaikkapa Blanchot'n *Kirjalliselta avaruudelta*. Suuruuden sijaan kirjassa on kuitenkin lukunautinnollisen verran mainioita anekdootteja ja ideoita, kuten kirjasto johon kerätään hylättyjä käsikirjoituksia tai maanis-depressiivinen pyöräilijä, joka aina välillä unohtaa polkea maaliin asti. Tai Guy de Maupassantin kuvitelma omasta kuolematomuudesta, jota hän testasi ampumalla itseään päähän. Näitä säästää kirjoituksen hallitsematonta ja muita oikukkaampia tasoja tutkailevat samoin kuin kirjoittamiseen yleensä liittyvät sitaatit. Kuten seuraavat:

Kirjoitan ettei minua kirjoitettaisi. Elin monta vuotta
kirjoitettuna, esitin kirjoitusta.
Paras teokseni on se, kun kaduin teoksiani.

Loistavaa!

- 7) Mutta sitten innostukseni taas laantuu, sillä läheskään kaikkien nerollisuuksien kohdalla M. Enrique ei muista mainita, kenen viiksekäs kynä sen alkujaan mutisi, kuten

ajatuksen viimeisestä kirjailijasta (Blanchot). Vastaavasti "typeryys ei ole vahvimpia puoliani" on *Monsieur Teste*'in kuuluisa avauslause. Kyse ei voi olla intertekstuaalisesta sattumasta, sillä tuohon Valéryyn mainioon opukseen viitataan useita kertoja. Mutta tämänhän me jo melkein tunnistammekin kirjoittajan "oi huomatkaa nerouteni" ääneksi. Ääni jonka vai(m)entamiseen – negaatioon – niin moni teoksessa käsitellyistä tekijöistä on erilaisista syistä ja erilaisin keinoin päätynyt.

- 8) Kaikesta huolimatta Vila-Matasinkin äänessä pilkahtaa siellä täällä voimakas loppaus:

Kirjallisuus, vaikka kuinka haluaisimme sen kieltää, pyrkii aina pelastamaan unohdukselta kaiken sen, minkä yli moderni katse koettaa ehdottoman välinpitämättömästi liukua, päivä päivältä moraalittomampana.

Onkin sääli, ettei hänen oman kieltensä katse kosketa kohteitaan tämän kuvauksen mukaisesti.